ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 117, Haziran 2021, s. 315-334

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.50932>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
17.04.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.06.2021

Öğr. Gör. Dr. Gülsün NAKİBOĞLU
İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü
gulsunnakip@yahoo.com, nakiboglu@itu.edu.tr
Orcid:0000-0003-0973-7589

BİR SALGIN ROMANI OLARAK ORHAN PAMUK’UN *VEBA GECELERİ*

Öz

Orhan Pamuk’un, veba salgınını romanının merkezine yerleştirmesiyle Türk Edebiyatı için bir ilk olma özelliği taşıyan *Veba Geceleri* adlı romanı, bu makalede bir salgın romanı örneği olarak ele alınarak incelenmektedir. Batı salgın edebiyatının yüzyıllar içinde belirli kuralları oturmuş yapısı yerleşik ve tutucu bir karakter kazanmıştır. Orhan Pamuk’un romanında bu tutucu yapıyı ne şekilde kırmaya çalıştığının tespit edilmesi bu makalede hedeflenmektedir. Makalede roman öncelikle salgını ve salgın hastalığı anlatma şekli üzerinden ele alınmakta, Batı ve Türk salgın edebiyatı türündeki eserlerle bu açıdan karşılaştırılmaktadır. Salgın edebiyatı türündeki eserlerin genelinde ortak olarak görülen salgın-iktidar ilişkisi bağlamında iktidar eleştirisi, salgın belgeleri, metinlerarası ilişkiler, oyun, çerçeve anlatım tekniği, distopya başlıkları altında Pamuk’un romanı ele alınmakta ve bu alanlarda romanın alana getirdiği yenilikler, farklılıklar ve yaptığı katkılar tespit edilmektedir. Sonuç olarak romanın bir salgın edebiyatı örneği olarak özgün yönleri ortaya konulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Orhan Pamuk, *Veba Geceleri*, salgın romanı, iktidar eleştirisi

ORHAN PAMUK'S *PLAGUE NIGHTS* AS AN EPIDEMIC NOVEL

Abstract

Orhan Pamuk's novel *Plague Nights*, which is a first for Turkish Literature by placing the plague epidemic at the center of his novel, is examined in this article as an example of an epidemic novel. The structure of Western epidemic literature that has established certain rules over the centuries has gained an established and conservative character. Determining how Orhan Pamuk tries to break this conservative structure in his novel is aimed in this article. In the article, the novel is primarily addressed through the way of telling the epidemic and epidemic disease, and compared with the works of Western and Turkish epidemic literature in this respect. Pamuk's novel is discussed under the headings of power criticism in the context of the epidemic-power relationship, epidemic documents, intertextual relations, play, frame expression technique, dystopia which are common in the genre of epidemic literature, and the innovations, differences and contributions that the novel brings to the field are identified in these areas. As a result, the original aspects of the novel are set forth as an example of epidemic literature.

Keywords: Orhan Pamuk, *Plague Nights*, epidemic novel, criticism of power

Giriş

Batı'da salgın edebiyatı türündeki romanların ilk örnekleri büyük veba salgınlarını anlatır. Vebanın sebep olduğu salgınların anlatım tecrübesi tematik bir tür olarak modern salgın edebiyatının temel anlatım unsurlarının, yöntem ve tekniklerinin şekillenmesinde belirleyici bir role sahiptir. Boccaccio'nun *Decameron*'undan Daniel Defoé'nun *Veba Yılı Günlüğü*'ne, Edgar Allan Poe'nun "Kızıl Ölümün Maskesi"nden Camus'nün *Veba*'sına, Jack London'un *Kızıl Veba*'sından Orhan Pamuk'un romanında bir epigrafla göndermede bulunduğu Alessandro Manzoni'nin *Nişanlılar*'ına kadar vebayı ya da kurmaca veba türlerini anlatan hemen her eser veba edebiyatının bir parçası olmakla kalmayıp eserler arasında yazarlarca kurulan sıkı metinlerarası ilişkiler sebebiyle bu eserler bir bütün olarak büyük bir veba anlatısının birer parçası olarak kavranmaya başlanır ve bu eserler bugün bir bütün olarak alımlanma eğilimindedir. Veba edebiyatı türünde eser veren bir sanatçının Batı'nın büyük veba anlatısı karşısında aldığı tutum, bir bütün olarak alımlanan veba anlatısıyla kurduğu ilişki onun edebî tavrını doğrudan ortaya koymaktadır.

Romanı titizlikle işlenen bir sanat eseri olarak gören Orhan Pamuk, farklı romanlarında modern, modernist ve postmodern sanat anlayışlarından, anlatım yöntem ve tekniklerinden istifade etmektedir. Romanının semantik yapısında temel olarak modernist ve postmodernist sanat anlayışının belirsizleştirerek, farklı açılardan ve alışılmadık biçimde kavrayarak, genel kabul göreni farklı şekillerde yadsıyarak, oyunsulaştırarak çizilen anlam evreninde kavramları tartışma, yorumlama öne çıkmaktadır. Kurguyu bu kavramsal alanla biçimsel kaygılarla bütünleştirme eğilimi yazarın romancılık anlayışını belirlemektedir. Biçimsel kaygıların sürekli öne alınışında, seçilen kurgusal araçların romanda tartışılmak üzere seçilen kavramlarla uyumluluğu iddiasının payı olduğu görülmektedir. Romanlarında genel olarak ben-öteki, ben-iç öteki, ben-nesne, ben-mekân, özne-iktidar ilişkileri dâhilinde sorunsallaştırılan bir kavram ve bu kavramla ilişkilendirilerek romana çekilen diğer yan kavramlar, çoğu zaman Pamuk'un roman

kişilerinin önüne geçerek, okuyucu tarafından birer kavram sorunsalı dahilinde kişilerin silikleşerek alımlanması neticesini doğurmaktadır. Kavramlar tanımlanmaktan ziyade sonuca vardırılmaksızın sorunsallaştırılarak tartışılmak üzere yazarın romanlarında gündeme getirilirken genellikle başta ikiz kurgusu olmak üzere heterotopik mekân kurgusundan, oyuna dayalı analitik kurgudan, polisiye kurgudan ve üstkurmacadan yararlanılmaktadır. Kavramlar çerçevesinde temalarla kurgunun anlatıcı, kişi, zaman, mekân, olay gibi temel unsurlarının bağdaştırılması kavramların bu unsurların önüne geçmesini hazırlarken kavramlarla kurgu ilişkisi genellikle alegorik ya da simgesel bir mahiyette tezahür etmediğinden Pamuk'un romanlarına dair eleştirilerde yazarın sorularla etrafında dolaştığı kavramlarla ilişkisi, yazarın üslubu sebebiyle, yakın durduğu sanat anlayışlarının tersine, hep öne çıkarılmaktadır.

23 Mart 2021'de yayımlanan *Veba Geceleri*, Türk Edebiyatı'nda veba salgını romanın merkezine taşınmasıyla bir ilk örnek olma özelliği arz etmektedir. Kurmaca bir veba salgınının anlatıldığı romanda olaylar 1901'de Akdeniz'deki Osmanlı'nın 29. vilayeti olarak tanıtılan kurmaca bir adada geçmektedir. Sultan II. Abdülhamit tarafından Minger Adası'na gönderilen karantina heyeti salgını modern yöntemlerle kontrol altına almaya çalışırken kendilerini iktidar oyunlarının arasında bir cinayeti çözmekle uğraşırken bulur. Salgın-iktidar ilişkisi temelinde sorunsallaştırılan çeşitli kavramlar bu temel kavramlarla ilişkileri dolayısıyla romana çekilmektedir. Romanda salgın, tüm insani ilişkiler ağını ele geçirmekte, ben'in tüm ilişkileri veba ve salgın metaforları üzerinden okunmaktadır. Salgın, romanda örtük ilişkiler yumağının düğüm noktasını teşkil etmektedir.

Bu makalede romanın bir salgın edebiyatı örneği olarak özelliklerinin, yazarın salgını ele alma ve anlatma şeklinin tespit edilerek ortaya konulması amaçlanmaktadır. Genel olarak Batı modern salgın edebiyatıyla özelde Batı veba edebiyatıyla yazarın romanı arasında kurduğu başta metinlerarası ilişkiler olmak üzere çok çeşitli ilişkilerin belirlenmesi hedeflenmektedir. Romanın merkezine yerleştirilen veba ve veba salgını ile ilişkilendirilerek ele alınan kavramlar, salgınla ilişkisi mesabesinde makalede ele alınmaktadır. Salgın kurgusunun yazarın romancılığını ne şekilde etkilediği makalede tartışılmakta, Türk salgın edebiyatı türündeki eserlerle Pamuk'un veba romanı karşılaştırılarak romanın Türk salgın edebiyatına katkısının ortaya konulması istikametinde inceleme detaylandırılmaktadır.

Romanda Salgının Anlatılması

Veba Geceleri'nde Orhan Pamuk, salgını anlatırken genelden özele doğru hareket etmektedir. Öncelikle romanda çok genel olarak salgın ve geçmiş salgınlar hakkında bilgi verilmekte, modern tıbbın gelişmesiyle birlikte salgına yaklaşımdaki değişiklikler tanıtılmakta daha sonra Batı'yla Çin, Hindistan ve Osmanlı özelinde salgına yaklaşımdaki büyük farklılıklar konu edilmektedir. Bu genel çerçeveyi çizdikten sonra yazar, öncelikle bir salgın hastalık olarak vebayı tanıtmakta daha sonra bu çekirdeğin üstüne salgın anlatımını bir kar topu gibi sararak büyütmektedir. Vebanın tanıtılmasında yazarın temel olarak yer verdiği başlıklar şunlardır:

1. Hastalığın belirtileri: Roman içerisinde ilk sayfalardan başlayarak ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır.
2. Hastalık etkeni: Gelenekte “veba cini” ya da “tepegözlü veba şeytani”, modern tıpta “yersinia pestis” (Pamuk, 2021, s. 27, 151).
3. Hastalığın tanıtılması (Pamuk, 2021, s. 40, 98), hastalığa modern yaklaşımlar,
4. Hastalığın farelerden insanlara bulaşması hakkında ayrıntılı bilgiler,

5. Hastalığın insandan insana bulaşma yolları: Göz gibi akla en son gelecek bulaşma yolları hakkında dahi ayrıntılı bilgiler romanda yer almaktadır (Pamuk, 2021, s. 55, 109, 117).
6. Hastalık bulaştıktan sonra belirtilerin görülmesi için geçen süre (Pamuk, 2021, s. 109),
7. Hastanın bulaştırıcılığının başlaması için geçen süre (Pamuk, 2021, s. 109) bildirilmektedir.
8. Hastalığın ilacının ve aşısının bulunmayışı, bubonik vebada bubonların yarılmasının hasta üzerindeki etkilerinin (Pamuk, 2021, s. 98),
9. Hastalığın sebep olduğu ölüm tablosunun ve ölüm anının anlatılması roman boyunca sürmektedir.
10. Hastalığın bulaştığı kişilerde görülen ölüm oranları: Eski veba salgınlarında 2/5, Bombay ve Karaçi hacılarında 1/5, Osmanlı'da hastalığın sebep olduğu ölüm oranları (Pamuk, 2021, s. 46, 102, 115) hakkında bilgiler verilmektedir.
11. Hastanın beslenmesi ve istirahati (Pamuk, 2021, s. 45) hakkında bilgiler doktorların ağzından aktarılmaktadır.
12. Hastalıkla mücadelede eski tedbirler (Pamuk, 2021, s. 47),
13. Hastalıkla mücadelede modern bir yöntem olarak tecrit (Pamuk, 2021, s. 41) tanıtılmaktadır.
14. Hastalıkla mücadelede dezenfeksiyon için kullanılan maddelerden- "göztaşı" olarak bilinen "bakır sülfat", kireç, "fenol", "aksülümen", "karbon klorid" ve geleneksel yöntemler olarak "sirke" ile "kükürtlü güherçileli tütsü" (Pamuk, 2021, s. 57, 93, 94, 120)- bahsedilmektedir.
15. Farelerle mücadelede kullanılan geleneksel ve modern yöntemler tanıtılmaktadır: Fare kapanları, fare zehri, "acide arsénieux", "sıçanotu"dur (Pamuk, 2021, s. 44, 56).
16. Hastalığın insan psikolojisi üzerindeki etkileri, yakınları hasta olanların ya da yakınlarını hastalıktan kaybedenlerin psikolojisi ele alınmaktadır.

Hastalıkla ilgili verilen detaylı bilgiler genellikle kitabın ilk kısmında yer almakta ancak hastalıkla mücadelede faydalanılan yöntemler ile hastalıktan ölüm tablosu roman boyunca sık sık tekrarlanarak hatırlatılmakta, bu tekrarların okur üzerinde kurmaca salgının etkisini arttırma amacına hizmet ettiği de görülmektedir. Roman boyunca ben-salgın hastalık (veba) ilişkisi sayılan maddeler üzerinden çeşitli şekillerde yinelenerek yansıtılmaktadır.

Hastalığın tanıtılması ardından salgının genel olarak tanıtılmasına geçilmektedir. Bu minvalde modern "salgın bilimi" olarak "epidemioloji" hakkında romanda bilgi verildikten sonra salgınların kontrol altına alınmasında modern bir yöntem olarak karantina uygulaması tanıtılmaktadır (Pamuk, 2021, s. 161). Karantinanın kelime anlamından, etimolojisinden ve tarihte nasıl ortaya çıktığından başlayarak modern karantina uygulamaları, tecrit günlerinin süresinin nasıl belirlendiği ile dünya genelinde salgınların yenilmesinde elde edilen başarılarla yer verilmekte, romanda Osmanlı'da "tahaffuzhane", Venedik'te "lazaretto" olarak bilinen karantinahanelerin tarihi hakkında da bilgiler bulunmaktadır (Pamuk, 2021, s. 92-93, 117, 161). Ayrıca Çin'de salgın sebebiyle baş gösteren ayaklanmaların Batılı güçlerce nasıl ülkenin işgali için tutamak olarak kullanıldığı hakkında bilgi verilerek salgın-karantina-Batılılaşma (modernleşme) ilişkisinin emperyalist güçlerce geçmişte nasıl kullanıldığına ve yirminci yüzyılda son tecrübelerden hareketle nasıl kullanılabileceğine yönelik tespitler yapılmaktadır. Bu yaklaşım "dünya karantina düzeninin siyaseti" (Pamuk, 2021, s. 69) olarak romanda tanıtılmaktadır. Salgın-gazete ilişkisi, karantina-Batılılaşma ilişkisi, salgın-modern tıp ilişkisi,

salgın-modern karantina, salgın-toplum ilişkisi (Pamuk, 2021, s. 20, 23, 41, 49, 90, 99) gibi modern dünyada salgına yaklaşımlara dair çok temel bilgiler verilmesi ardından Osmanlı'da salgınla mücadele hakkındaki bilgilere geçilmektedir.

Osmanlı'da salgınla mücadelede geçmiş uygulamaların kısaca tanıtılması ardından başvuru alan modern uygulamalar ayrıntılı olarak ele alınmakta, Osmanlı'da salgına yaklaşım hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır:

1. Osmanlı'da modern karantina teşkilatının kurulması, yerel karantina teşkilatında örgütlenme şeması (Pamuk, 2021, s. 20, 49) tanıtılmaktadır.
2. Osmanlı'da uygulanan ilk karantina, alınan ilk karantina fetvası, yeni alınmaya başlanan karantina vergisi (Pamuk, 2021, s. 90, 92, 102),
3. Hacılar dönüşte uygulanan "ihtiyat karantinası", onların genelde tutuldukları eski gemilerden ibaret "karantinahaneler"; karantinadakilere yemek, su, temizlik malzemesi temini (Pamuk, 2021, s. 102),
4. Dünyanın en büyük karantina merkezi olan Yemen Karantina İstasyonu, Hicaz Karantina Teşkilatı (Pamuk, 2021, s. 69, 160) hakkında bilgiler sunulmaktadır.
5. Hacı gemilerine on günlük karantina uygulamasının yaygınlaşmasının doğurduğu sonuçlar (Pamuk, 2021, s. 97, 101-102) tartışılmakta,
6. Batılı güçlerin "hasta adam" olarak gördüğü Osmanlı'yı hac farızasını yerine getiren dünyanın dört bir tarafından gelen Müslümanlara gerektiği şekilde karantina uygulamadığı için salgınların dünyaya yayılmasının sebebi olarak ilan etmelerinin (Pamuk, 2021, s. 102) ve bu bahaneyle Osmanlı'ya müdahale hakkını kendilerinde bulmalarının, Osmanlı'nın modern karantina yöntemlerini uygulamaya başlamasında etkili olduğu belirtilirken salgın-iktidar ilişkisine romanda ağırlık verilmeye başlanmaktadır.
7. Osmanlı'da modern karantina teşkilatı ve modern salgınla mücadele yöntemlerinin iktidarı korumaya yönelik olarak hayata geçirildiği için teşkilatların temel vazifesinin "salgını değil söylentiye durdurmak" olması sebebiyle "sorunun kendisi" olarak romanda tanımlandığı görülmektedir (Pamuk, 2021, s. 91-92).
8. Osmanlı'da salgınla mücadelede modern hastaneler hakkında bilgi verilmekte,
9. Osmanlı'da modern eczaneler tanıtılmakta, modern eczanelerle aktarlar kıyaslanmakta, Osmanlı'da Müslüman eczacılar, "Dersaadet Eczacıyan Cemiyeti" vs. konu edilmektedir (Pamuk, 2021, s. 44, 50, 52, 202-203, 204, 207).
10. Salgınla mücadelede uluslararası modern simgelerin kullanılması: Karantina bayrağı (Pamuk, 2021, s. 74, 93), vs. gündeme getirilmekte,
11. Karantina doktorlarının toplum tarafından kabullenilmesini kolaylaştırmak üzere Müslüman doktorlardan seçilmelerine yönelik uygulamadan da (Pamuk, 2021, s. 91) bahsedilmektedir.
12. Karantina uygulaması neticesinde halkın kayıplarını telafi için ödenecek tazminatların düzenlenmesi (Pamuk, 2021, s. 105) konusuna değinilmekte,
13. Osmanlı'da modern karantina uygulamasıyla İzmir salgınının yenilmesinde en büyük payın münevver halka ait olduğu vurgulanarak salgın-karantina-toplum ilişkisi irdelenmeye başlanmaktadır (Pamuk, 2021, s. 21).

Hastalık, salgın, modern karantina uygulaması, modern tıbbi yaklaşımlar, Osmanlı'daki uygulamalara dair bilgilendirici kısımlar roman içinde özellikle ilk bölümlerde oldukça yoğundur. Bu bilgilerin uzun araştırmalar neticesinde ansiklopedilerden, akademik

makalelerden, tezlerden, akademik kitaplardan, tarihî kaynaklardan toplanarak kurmacaya dahil edildiği aşıkardır. Ancak romana monte edilmiş intibai uyandıran bu bilgiler, romana tam olarak yedirilemediği ve metin içerisinde kopuk, alıntı yapıldıkları kaynağı sürekli hatırlatan, ayrı metin adacıkları şeklinde havada kaldığı için salgın romanının karakteristik bilgilendiricilik özelliğinin yoğun kullanımının yazarın elini kolunu bağladığı ve yazarı kendi romancılık anlayışının dışına çıkmaya zorladığı görülmektedir. Bir tarihçi olduğu belirtilen Mîna Mingerli'nin yazdığı bir tarihî roman olarak üstkurmaca düzlemde iç roman tanıtılmakta ve salgın edebiyatı türündeki eserlerde ortak olarak verilen tüm bu bilgilerin romanda üst üste yığılması anlatıcının hususiyeti mazeretiyle örtülmeye çalışılmaktadır.

Romanda salgın hastalık, salgın, karantina hakkında genel bilgiler bir akademik çalışmadakine yakın bir üslupla verildikten sonra kurmaca Minger Adası'nda salgın hastalık, salgın ve karantina uygulamaları ile ilgili bilgilere geçilmektedir. Romanın geri kalan dörtte üçlük kısmında önceki verilen bilgilerin minyatür örnek üzerinde ayrıntılı olarak ele alınması aşamasına sıra gelmektedir. İlk olarak Minger Adası'nda geçmiş salgınlardan ve karantina uygulamalarından genel olarak şu başlıklar dahilinde bahsedilmektedir:

1. Adada daha önce görülen kolera salgını (Pamuk, 2021, s. 103),
2. Hacıların adaya dönüşte karantinahane olarak kullanılan gemide yaşadıkları ve kaçmaya çalışırken görevlilerce vurulanların adada sebep olduğu isyankâr havanın karantina uygulamalarına yönelik olumsuz tutumun oluşmasındaki rolü,
3. Karantinaya uymadıkları için öldürülenlerin yakınlarının devlete açtıkları tazminat davaları (Pamuk, 2021, s. 106) ve bu davaların geçiştirilerek adaletin tesisine engel olunması,
4. Zorla uygulanan karantinaya ve vergiye isyan (Pamuk, 2021, s. 102-103).

Romanda önceki salgın ve karantina uygulamalarıyla halkın kolektif bilinçaltına yerleşen tepkilerin yeni salgının kontrol altına alınmasını zorlaştırdığı noktalarla, açmazlarla iktidarın mücadelesi özel ve önemli bir yer teşkil etmektedir.

Romanda Minger Adası'ndaki kurmaca veba salgının anlatıldığı asıl bölüm oldukça ayrıntılıdır. Ayrıntıcı bir yazar olan Orhan Pamuk, hiçbir ayrıntıyı düşünmekten kaçmaz, anlatıcısını da buna göre seçmiştir. Adadaki kurmaca salgının anlatıldığı iç romanda, salgına dair verilen bilgiler ve ayrıntılar şöyle sıralanabilir:

1. Adada vebanın ilk görüldüğü vaka, hastalarda görülen belirtilerin çeşitli örnekler üzerinden anlatılması,
2. Yerelde karantina, tecrit, hastalık ve salgın tanımının yapılması (Pamuk, 2021, s. 119).
3. Salgının resmî olarak laboratuvar sonucuyla belgelenmesi (Pamuk, 2021, s. 60).
4. Salgının resmî olarak ilan edilmesi: Salgın ilanını geciktiren vali (Pamuk, 2021, s. 85), salgının resmî olarak ilanı.
5. Salgını adaya getiren geminin ve hastalığın nereden, nasıl yayıldığının tespiti (Pamuk, 2021, s. 239).
6. Salgında hastanelerin durumu: Karantina koğuşunun oluşturulması, yatak kapma kavgaları, hastanelerdeki yoğunluk, hastaneye hasta yakınlarının yoğunluk ve bulaş riski sebebiyle alınmamaya başlaması, hastanelerin dolması ve yetersiz kalması, tekkelerin hastaneye çevrilmesi (Pamuk, 2021, s. 97, 108, 109, 357),
7. Salgında adada hizmet veren eczaneler ile eczacılar ve ilaçlar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmesi,

8. Salgın-karantina ve açlık, sefalet ilişkisi üzerinde durulması, romanda sokağa çıkma yasaklarında açlıktan ölenlerden bahsedilmesi (Pamuk, 2021, s. 91, 95, 351, 477) önemli ayrıntılar arasında yer almaktadır.
9. Salgın-karantina ve hırsızlık ilişkisi: Sahipsiz evlere dadanan hırsızlardan uzun uzun romanda bahsedilmekte, salgında bireysel olarak çalışan hırsızlar ve hırsızlık çeteleri (Pamuk, 2021, s. 135, 180, 227) hakkında bilgiler bulunmaktadır.
10. Salgında çetelerin ortaya çıkması: Çocuk çeteleri, Rum ve Müslüman çeteleri, eşkıya Ramiz'in çetesi, tecritten çıkanların çetesi, mahkumlar çetesi (Pamuk, 2021, s. 144, 247, 302-303, 396-397). Asayişin salgın döneminde bozulması ve salgının çeşitli olumsuz etkileri çetelerin ortaya çıkışını hazırlamaktadır.
11. Salgın-karantina ile rüşvet ilişkisi: Esnaf rüşvet vererek, salgın sebebiyle çalışma izni alamadıkları dükkanlarını açtırmaktadır, bu dönemde rüşvetle izin kâğıdı temin edenler de olur (Pamuk, 2021, s. 145, 378).
12. Salgın-karantina ile karaborsacılık ilişkisi romanda ele alınan önemli bir sorundur (Pamuk, 2021, s. 166).
13. Salgın-zam ilişkisi: Yiyecek fiyatlarında üç kata yakın artış (Pamuk, 2021, s. 351) gözlenir.
14. Karantina uygulamasını delmeye yönelik girişimler: Sandalcılar, adadaki yetkililer, zenginler, konsoloslar vs.
15. Karantina heyetindekilerin kendi maddî çıkarlarına yönelik tutumları, salgın-fırsatçılık ilişkisi önemli bir sorun olarak tespit edilmektedir (Pamuk, 2021, s. 167-168).
16. Salgındaki gelişmelerin takvimi romanda ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Bu takvim aynı zamanda siyasi gelişmelerle salgın ilişkisini göstermekte de kullanılmaktadır.
17. Salgının yayılım haritası, romanın göstergelerarası ilişkiler düzleminde, sürekli, farklı ve görsel bir boyutta çoğalmasını sağlamaktadır.
18. Salgında doktor hasta ilişkisi: Güven temelli, inanç ve milliyet temelli (Pamuk, 2021, s. 91, 97-98).
19. Salgına karşı toplumdaki genel yaklaşımlar, insanların psikolojileri hakkında bilgiler, salgın karşısında toplumsal gruplaşmalar, salgın kaynaklı gruplaşmalar, salgında insan profilleri: Salgına aldırmayanlar; salgından kaçanlar -zenginler, hatırlılar, adanın Rum nüfusu-; salgının bencilliklerini körükledikleri romanda başı çekmektedir (Pamuk, 2021, s. 56, 99, 121, 134). Toplum tarafından salgına karşı ortak bir tutum sergilenememesine önemli bir sorun olarak işaret edilmektedir (Pamuk, 2021, s. 167). Salgın döneminde farklı insan profilleriyle karşılaşmaya başlanmaktadır, veba meczupları da (Pamuk, 2021, s. 218) bunlar arasındadır. Yakınları hasta olanların ya da ölenlerin, heyete haber verirken içinde bulundukları psikolojik durum, tecride gönderilenlerin ve tecritten dönenlerin psikolojileri, salgında kendilerine yalan söyleyerek avunanların, sevdiklerinden ayrılanların, tüm dünyanın adadakileri ötekileştirdiğine inananların, adada salgın varken kendi mutluluklarını yaşamaya utananların psikolojileri ayrı ayrı verilmektedir (Pamuk, 2021, s. 226, 237, 241-244, 255, 257). Adada salgın esnasında sosyal yapıda bozulmalar ve değişimler baş göstermekte, örneğin tekkedeki "manevî ortaklık duygusu" bozulmaktadır (Pamuk, 2021, s. 444). Hristiyanlara, Osmanlı'ya, valiye, karantina teşkilatına, iktidara, bürokrasiye, askere öfkesini yöneltmelerle, işlerine gitmeyen memurlarla, sürekli bedenleriyle uğraşıp hastalık şüphesiyle ve korkusuyla yaşayanlarla romanda sık sık karşılaşmaktadır (Pamuk, 2021, s. 257, 302, 348). Salgında ölüm korkusu yaşayan aile

fertlerinin birbirine yabancılaşması (Pamuk, 2021, s. 348) önemli bir sorun olarak adada baş göstermektedir. Müslümanların salgına yaklaşımında iki zıt fikir olduğu görülmektedir: Bunlardan ilki vebanın Allah'tan geldiği ve ondan kaçılmayacağı fikri, ikincisi ise vebanın bulaşıcı olduğu ve ondan kaçılması gerektiği fikri (Pamuk, 2021, s. 286). Salgının ilerlemesiyle adada dinî ayrımlar ortadan kalkmaya başlamaktadır (Pamuk, 2021, s. 354). Veba salgınları esnasında Müslüman halk yardımlaşmayı bırakmazken Bombay ve Hong Kong'ta sosyal ilişkiler sekteye uğramıştır (Pamuk, 2021, s. 378), İslâm toplumunun bu açıdan diğer toplumlardan bariz şekilde ayrılmakta olduğu tespiti romanda vurgulanmaktadır. Anlatıcı, Müslümanların salgından kaçmayıp adada kalmalarını oryantalistlerin genel anlayışı üzere "kaderciliğe" değil eğitimsizlik, fakirlik ve dünyadan kopuk olmaya bağlamaktadır (Pamuk, 2021, s. 134). Adadaki çok sayıdaki tekkenin önde gelenlerinden birinin başındaki Şeyh Hamidullah'a göre salgında üç tür insan vardır: Kendinden beklenilenden daha olgun davrananlar, ölümü kendisine yakıştırmayanlar ve her ölenle ölenler (Pamuk, 2021, s. 305-306). Salgın karşısında anlatıcıya göre ise genel olarak üç tür insan ortaya çıkmaktadır: Soğukkanlılığını ve insanlığını koruyanlar, yalnızca kendilerini düşünenler ve hayatlarını tehlikeye atanlar (Pamuk, 2021, s. 377). Vaka sayıları arttıkça ölümün halk nezdinde normalleşmeye başladığı görülmektedir (Pamuk, 2021, s. 419). Halkın geneline sirayet eden umutsuzluk, salgında bireyleşme ve "modern yalnızlık" önemli sorunlar olarak tespit edilmektedir (Pamuk, 2021, s. 238, 432).

20. Karantinaya karşı toplumun tutumu: Karantina istemeyenler "vali, mutasarrıf, esnaf, zenginler" başta olmak üzere halkın büyük bölümü olarak tanıtılmaktadır, bu sebeple karantina uygulayan doktorları katletmek isteyenler görülmektedir (Pamuk, 2021, s. 100).
21. Yerli Karantina Teşkilatı'nın şeması ve görev bölümü: Başkan ile 19 üyeden oluşan Minger Karantina Heyeti, salgında dezenfeksiyondan görevli ekip olarak "ilaç püskürtücüler" ve Müslüman gönüllülerden oluşan karantina neferlerinden ibarettir (Pamuk, 2021, s. 103, 114, 131).
22. Yerel Karantina Teşkilatı'ndakilerin psikolojileri: Tulumbacılarla (Pamuk, 2021, s. 139), karantina neferlerinin, memurlarla idarecilerin psikolojilerinin salgının kontrol altına alınamamasına sebep olduğu vurgulanmaktadır.
23. Yerli Karantina Teşkilatı'nın toplantıları: Günlük toplantılar, genel toplantılar, ilk resmî toplantı, doktorlara hastalıkla ilgili bilgilendirme toplantıları, karantinanın ölçüsünü ayarlamaya yönelik toplantılar hakkında ayrıntılı bilgilere romanda yer verilmektedir (Pamuk, 2021, s. 109, 110, 114, 142, 259).
24. Karantinada yerel karantina teşkilatının görev ve sorumlulukları: Karantinada tazminat ödemek ve salgında ölenlerin sayılarını açıklamak (Pamuk, 2021, s. 105, 107), gerekli tedbirleri almak, salgını kontrol altında tutmak vb. tek tek romanda sayılmaktadır.
25. Karantina neferlerinin salgında işledikleri suçlar: Para sızdırma, cinayet, tecavüz, adam kaçırmak, gasp (Pamuk, 2021, s. 436) vb. sıralanmaktadır.
26. Salgında görevi başında hastalığa yakalananlar: Doktorlar (Pamuk, 2021, s. 108), ölü yıkayıcılar, Komutan (Pamuk, 2021, s. 400), memurlar, karantina neferleri hakkında bilgi verilmektedir.
27. Salgın esnasında karantina uygulaması ve sokağa çıkma yasağı boyunca sokakların hâli, sokaklardan insan manzaraları tasvir edilmekte, sokaklardan salgının seyri takip (Pamuk, 2021, s. 108) edilmektedir, romanın başına yerleştirilen haritada görülen

- mahallelerde salgının seyri ayrıntılı şekilde verilmektedir. Salgın esnasında şehrin kokusundaki değişim, şehre yayılan lizol ve ceset kokusu; şehrin seslerindeki değişim ve şehre egemen olan “derin veba sessizliği”; şehrin sokaklarına hâkim olan “tekinsizlik duygusu” (Pamuk, 2021, s. 177, 236, 258-259, 278-279, 452) salgın-mekân ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır.
28. Salgında günlük hayatın değişimine yönelik bilgiler de verilmektedir: Genel alışkanlıklar, yeme-içme, sosyal ilişkiler, beslenme, nikah (Pamuk, 2021, s. 219), şehir dışından getirilen yiyeceklerin satıldığı pazarların kurulması (Pamuk, 2021, s. 274) vb.
29. Minger Karantina Heyeti'nin aldığı tedbirler: Karantinadakilerin ihtiyaçlarının karşılanması (Pamuk, 2021, s. 102), salgında ölenlerin defniyle ilgili sorunlar (Pamuk, 2021, s. 104, 302, 399), okulların tatil edilmesi, devlet dairelerinin çalışma saatlerinin belirlenmesi, gemilere uygulanacak karantina, satılması yasaklanan ürünler, ölümlerin kireçlenerek defnedilmesi sorunu, doktorların halkın isyanına karşı korunması için askerden yardım talep edilmesi, hastalıklı evlerin ilaçlanması (Pamuk, 2021, s. 116), ölenlerin eşyalarının dezenfekte edilmesi ve dezenfektanların karaborsaya düşmesinin önlenmesi, toplu alanların dezenfeksiyonu (Pamuk, 2021, s. 117), fare avı teşviki ve fare getirenlerin ödüllendirilmesi (Pamuk, 2021, s. 117, 135), salgın haritasını oluşturma, güncelleme ve haritaya göre mahallelerin kordona alınması görevi (Pamuk, 2021, s. 127), kalabalıkların bir araya gelmesinin engellenmesi (Pamuk, 2021, s. 128), evlerdeki hastaların ve ölümlerin bizzat yerinde tespitinin yapılması (Pamuk, 2021, s. 130), dezenfekte edilemeyecek evlerin yakılması (Pamuk, 2021, s. 131), mikroplu eşyaların ortadan kaldırılması için kireç çukurları oluşturulması ve bu eşyaların toplanması (Pamuk, 2021, s. 136), hastaları ihbar edenlere ödül verilmesi (Pamuk, 2021, s. 226), devletten malzeme ve para talebinde bulunulması (Pamuk, 2021, s. 139), gazete haberlerini kontrol altında tutma çabası (Pamuk, 2021, s. 143), adadaki diğer illere salgının yayılmasına engel olunabilmesi için uygulanan denetim tedbirleri (Pamuk, 2021, s. 270), sokağa çıkma yasağı (Pamuk, 2021, s. 462), hastalık şüphesi olanların zindanın yakınında tecrit edildiği bir yer ayarlanması ve şüphelilerin tecridi (Pamuk, 2021, s. 241); salgını kontrol altına almak için yönetime el koymaya yönelik girişimler, örneğin Postane'ye el konulması ve telgraf hizmetlerinin durdurulması (Pamuk, 2021, s. 264), köylü pazarlarının yasaklanması (Pamuk, 2021, s. 357), izin kağıdı uygulaması (Pamuk, 2021, s. 378), halka sıcak ekmek dağıtılması hizmeti (Pamuk, 2021, s. 413), geceleri ceset arabalarıyla evlerin önüne atılan cesetlerin toplanması (Pamuk, 2021, s. 435), pnömonik veba dönemiyle birlikte sokağa çıkarken maske takma zorunluluğunun getirilmesi (Pamuk, 2021, s. 455), ibadethanelerin kapatılması, karantinadan bunalan halka hediyeler verilmesi ve yardımda bulunulması.
30. Halkın karantina uygulamasına ve karantina heyetine yönelik eleştirileri ve bunların sebepleri: Heyetin ölüm sayılarını doğru açıklamadığı kanaati, salgını doktorların adaya getirdiği iddiası (Pamuk, 2021, s. 63, 128).
31. Karantinanın durdurulmasına yönelik teşebbüsler, ayaklanmalar, iktidar değişimleri.
32. Karantinanın sonuçlarına yönelik şikâyetler: Tecritten kurtulanlar tecrit memurlarını dilekçeyle şikâyet etmektedirler (Pamuk, 2021, s. 408); halk, esnaf ve karantinaya tepki gösteren tekkelerin mensupları buldukları ilk fırsatta yöneticilere şikâyetlerini dile getirmektedirler.
33. Halkın dezenfeksiyon çalışmalarına tepkisi: Esnafın ürünlerinin dezenfektanlarla bozulduğu gerekçesiyle tepkisi, tarikatların kutsal olarak gördükleri emanetlerinin

- ilaçlanmasına tepkisi, halkın evlerinin ve işyerlerinin yakılmasına tepkisi (Pamuk, 2021, s. 138, 140-141, 146, 286) vb.
34. 'Salgın dedikoduları' olarak nitelendirilebilecek salgın döneminde halk arasında yayılan dedikodular: Genel dedikodular, şehre vebayı getiren ve yayanlarla ilgili dedikodular, karantina heyetindekilerin yolsuzlukları, rüşvetçilikleri ile ilgili dedikodular, karantina tedbirlerine yönelik dedikodular, hasta olmayan kişilerin vebalı olarak nitelendirildiklerine dair dedikodular, vebanın etki etmediğini düşündükleri kişilere yönelik dedikodular, tecrithaneye yönelik dedikodular (Pamuk, 2021, s. 137, 144, 145, 151, 241).
35. Salgından kurtulmaya yönelik umut içeren yalanlar: İstanbul'dan yardım gemisi gelecek, salgın yavaşlıyor (Pamuk, 2021, s. 244) vb.
36. Karantina tedbirlerinin neden işe yaramadığına yönelik yorumlar: "[G]elenekler, din, şeyhler, cahil halk!", karantina tedbirlerinin kaldırılması ve düzgün uygulanmaması, "veba mikrobunun yayılış şeklinin ve hızının değişmesi" (Pamuk, 2021, s. 229, 455) vb.
37. Sokağa çıkma yasağının salgının son döneminde başarılı olma sebepleri: Ölü sayısının çok fazla olmasının halkı korkutması, halkın kafasını karıştıracak ve halkı yasaklara isyana teşvik edecek isimlerin devre dışı bırakılmış olması, vebanın bulaşmayacağı kimsenin olmadığına anlaşılmaması, askerlerin ve karantina neferlerin hiç acımadan sokağa çıkanlara ateş etmeleri, ölümlerin yılanmasının yasaklanması (Pamuk, 2021, s. 462, 472).
38. Salgın esnasında geleneksel yöntemlere müracaat: Veba muskaları, fal, metafizik işaretler arama ve bilinen gerçekleri salgına dair işaretler olarak okuyarak kötüye yorma (Pamuk, 2021, s. 230, 239, 283).
39. Salgında nitelendirmeler ve metaforlar: Adanın "hastalık merkezi", karantina gemilerinin "pislik ve hastalık yuvası", adanın düşman beldesi olarak (Pamuk, 2021, s. 103, 247, 256) nitelendirilmesi; karantina zindan arasında, karantina ile "birlik beraberlik" arasında, salgın ile "kıyamet ve dehşet", salgın adası ile "cehennem", zindan ile tecrit arasında analogik bir ilişki kurulmakta, salgın "dehşetli felâket" ve "tufan" olarak romanda tanımlanmaktadır (Pamuk, 2021, s. 47, 59, 135, 169, 242, 268). Salgını yöneten vali "gemi kaptanı" ve komutana benzetilemekte; veba şeytanla özdeşleştirilmektedir. Salgın, Batılı güçlere de benzetilmekte (Pamuk, 2021, s. 273), salgın döneminde savaş metaforlarının kullanımı artmaktadır.
40. Vebanın kişileştirildiği (Pamuk, 2021, s. 268) görülmektedir.
41. Salgın adasına dışarıdan müdahaleler: Osmanlı'dan gelen telgraflar; adayı kuşatan İngilizler, Fransızlar, Osmanlı ve Ruslar; adadan kaçarken dış güçlerce sandalların batırılması, Osmanlı'dan gelen yardım gemisi ve adaya yeni bir vali gönderilmesi, Girit'ten gelen yardım gemisi, adaya gelen Batılı gazetecinin yönlendirmeci tutumu (Pamuk, 2021, s. 260, 296, 485).
42. Halkın ve çeşitli grupların salgın esnasındaki çalışmaları: Tekkelerin ölü yıkamaya açılması, Rum cemaatinin kimsesiz çocuklara yetimhane kurması (Pamuk, 2021, s. 277), halkı salgına karşı uyarmak için adadaki farklı inançların temsilcilerinin halkı uyarmak üzere topluluğa hitabı (Pamuk, 2021, s. 250), çocuk çetelerinin şehrin dışına çıkıp balık avlayarak şehri açlıktan kurtarmaya yönelik girişimleri,
43. Gazetelerde yayımlanan ve önü alınamayan salgın haberleri,
44. Değişen iktidarların karantina uygulamasına ve salgına yaklaşımlarındaki farklılıklar.

Bu listenin bu kadar ayrıntılı şekilde verilmesinin en önemli sebebi Batı veba romanlarıyla Orhan Pamuk'un romanını kıyaslama amacına yöneliktir. Boccaccio'nun *Decameron* (Boccaccio, 1997), Camus'nün *Veba* (Camus, 2013), Defoe'nun *Veba Yılı Günlüğü* (Defoe, 2016), Jack London'ın *Kızıl Veba* (London, 2002) gibi gerçek ya da kurmaca salgınları anlattığı eserlerinin en dikkat çekici özelliği salgın dönemine dair önemli ve ayrıntılı bilgiler vermeleridir. Bu veba romanlarının ve salgın edebiyatı türündeki çoğu eserin en önemli ortak özelliğidir. Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* romanının genel olarak tüm bu eserlerden salgın dönemine dair çok daha fazla ayrıntıya yer verdiği tespit edilmekte ve yukarıda ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Salgın döneminin anlatılmasında en ince ayrıntılara kadar inilmesi, diğer eserlerde yer verilmeyen pek çok bilgiye ve ayrıntıya yer verilmesi açısından Orhan Pamuk'un romanı tüm bu Batılı salgın edebiyatı türündeki eserlerin önüne geçmektedir. Pamuk, *Veba Geceleri* ile Batı veba romanlarının yer verdiği ayrıntıları kat be kat aşmaktadır. Romanın ilk bölümündeki salgın ve karantina hakkındaki bilgilerin metinle bütünleşmemesi sorunu, adadaki salgının anlatıldığı bölümde telafi edilmekte ancak roman boyunca içindeki romanın heterodiegetik açık anlatıcısının (dıştaki romanda homodiegetik anlatıcı) bir tarihçi olduğunun unutulmasına izin verilmemekte, iç romanı bir tarihçinin kaleme aldığı dolaylı da olsa daima hatırlatılmaktadır. Salgına dair verilen detaylı bilgiler ve ayrıntılar, anlatıcının anlatıcılık vasfıyla uyumlu paralepsisler olarak gösterilmekte, Pamuk'un Batı veba romanlarını aşma idealine hizmet etmekte, öte yandan salgınla ilgili akla gelebilecek her türlü toplumsal ve bireysel etkinin eserde ele alınmasını sağlamaktadır.

Romanda Salgın-İktidar İlişkisi

Veba Geceleri'nde salgının yukarıda ayrıntıları verilen anlatım şemasının yanına bir de iktidar şeması yerleştirilip, adadaki salgın döneminde salgın ve iktidar şemaları sürekli ilişkilendirilerek birleştirilmektedir. Modern salgın edebiyatı türündeki eserlerde, salgın genelde şehirlerde anlatılmakta, eserlerde şehirlerin yönetim şekline ve iktidara mutlaka işaret edilmekte, salgın-iktidar ilişkisine vazgeçilmez şekilde yer verilmektedir, salgın edebiyatı türündeki eserlerin en önemli ortak özelliklerinden birisi iktidar eleştirisidir (Nakıboğlu, 2021, s. 249). İktidar eleştirisini, salgın edebiyatı türündeki eserlerin vazgeçilmez bir unsuru olarak görmek gerektiği kadar iktidar eleştirisi yapmak isteyen yazarların en çok başvurdukları tematik türlerden birinin salgın edebiyatı olduğu gerçeğini de romanın incelenmesinde göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Romanda salgınlar karşısında iki tür devlet tanımlanır: Salgını kontrol altına alabilen modern devletler ve salgını kontrol altına alamayan geleneksel devletler. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğiyle yirminci yüzyılın başında salgını kontrol altına alamamak devletin iktidarsızlığına yorumlanarak başka devletlerin, dünyayı ve kendi ülkelerindeki insanları korumak adına, modern olmayan devletlerin iktidar boşluğunu doldurma hakkını, salgını kontrol edebilen devletler olarak kendilerinde gördükleri ifade edilmektedir. Batılı devletler, kontrol altına almak ya da topraklarını işgal etmek istedikleri devletleri, salgını yönetebilme kabiliyetinden yoksun yani hasta olarak nitelendirmektedir. Uluslararası ilişkiler alanında bu siyasi koz, devletlere çeşitli yaptırımları kabul ettirebilmek için geniş ve kritik bir manevra alanı oluşturmaktadır. Bu dönem, ülkelerinde salgın baş gösteren devletlerin içte salgını yenmeye uğraşırken bir de dışarıda -uluslararası kamuoyunda- salgın yaftasını kaldırmaya gayret göstermesi, salgını modern yöntemlerle kontrol altına aldığını ispatlaması gereken bir dönem olarak romanda tanıtılmaktadır.

Modern devletin/iktidarın salgınla mücadelede görevleri romanda şöyle tanımlanmaktadır: Salgına karşı tedbir almak, hastalık hakkında halkı bilgilendirmek, salgını resmî olarak ilan etmek, kendi karantina uygulamasını güvenilir ve modern şekilde tesis etmek, salgını kontrol altına almak, siyasi salgın iddialarını bastırmak ve dış siyaseti gerektiği şekilde yönetmek, salgınla mücadele eden sağlık personelinin korumak ve halkın salgınla mücadele eden iktidara güvenmesini sağlamak, salgının uluslararası sonuçlarını öngörerek hareket etmek, salgın sebebiyle zorlanan halka her türlü ihtiyacını karşılamakta yardımcı olmak, sağlık teşkilatını salgında gereken tedbirleri almaya yönlendirmek ve doğru kararları alacak bir teşkilat yapısına göre organize etmek; karantina uygulamaları sebebiyle mağduriyet yaşayan halka tazminat ödemek; olağanüstü salgın dönemi koşullarında uyulması gerekli kuralları belirlemek, yasakları koymak, kurallara uymayanları cezalandırmak (Pamuk, 2021, s. 17, 21, 36, 37, 38, 41, 42, 72, 92, 104, 106,). Salgınla mücadelede görevlerini yerine getiremeyen iktidarlar, romanda salgınla mücadeleyi kayb ettikleri gibi iktidarlarını da kaybetmektedir.

Özne-iktidar, beden-iktidar, öteki-iktidar, toplum-iktidar, kilise/tekke-iktidar, bürokrasi-iktidar, siyaset-iktidar, din-iktidar, sosyal gruplar/cemaatler-iktidar, öteki iktidarlar-iktidar, ben-öteki, ben-toplum gibi ikili ilişkilerin her birine Orhan Pamuk, salgını ekleyerek romanda üçlü yapılar oluşturmaktadır. *Veba Geceleri*'nin temeli bu üçlü ilişkiler ağına dayanmakta ve ikili ilişkilerin sorunsallaştırılmasında salgın işlevsel bir şekilde romanda kilit rolüyle kullanılmaktadır. Üçlü ilişkiler yumağı romansal hakikatten romantik yalana doğru bir geçişi de hazırlamaktadır. Tüm roman boyunca parodileştirilen romantik yalanın hakimiyeti böylece sağlanmaktadır. René Girard *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki* adlı kitabında roman kişilerinin nesnelerle kurduğu arzu temelli ilişkinin doğrudan gerçekleşmesi durumunda romansal bir hakikatten bahsedilebileceğini ancak arzunun yönlendiricisinin bir öteki olması durumunda arzuyu telkin edenin dolayımlayıcı etkisinin arzulamanın gerçekleşmesindeki baskın rolü sebebiyle ancak romansal bir yalandan bahsetmenin mümkün olduğunu ve bu türlü ilişkilerin edebi yapıdaki görünümünün “üçgen arzu kuramı”ndan hareketle açıklanabileceğini savunmaktadır (Girard, 2007, s. 23-59). İktidar ve iktidarın temsilcisi konumundaki II. Abdülhamit, *Veba Geceleri*'nde iktidar-salgın ilişkisine eklemlenerek sorunsallaştırılan her bir kavramın, öznenin ya da grubun, negatif bir arzu telkini de söz konusu olsa, dolayımlayıcısı konumundadır ve romanda ben-öteki ilişki dinamiğine de doğrudan dahil olmaktadır ve bu anlamda etkileri çok güçlü, iktidar sahibi bir gölge roman kişisidir. ‘İktidar-salgın’ ilişkisi roman boyunca sabit tutulurken bu yapının karşısına getirilen üçüncü ögenin niteliği değiştirilmekte (Şekil 1,2,3’de X) ancak elde edilen sonuç değişmemektedir. Salgının yerini kimi zaman salgın döneminde uygulanan karantina ya da salgın dönemine dair sorunlar alabilmekte ama tüm bu alt başlıklar temel olarak salgın çatısı altında toplanmaktadır. İktidarın görünürde el değiştirmesi durumunda II. Abdülhamit, alt iktidarın üzerinde bir üst iktidar olarak alt iktidarla dolayımlayıcı ilişki kurmakta böylece dolayımlayıcı konumunu yükselterek korumaktadır (Şekil 2). Panoptikonik iktidar, dolayımlayıcı konumunu koruduğu sürece alt iktidarın, kendisinin iktidar boşluğunu farklı şekillerde doldurmasına romanda doğrudan müdahale etmemektedir. Üst iktidarın panoptikonik vasfı, alt iktidarda sürekli ışıkları yanan valilik (Pamuk, 2021, s. 174) simgesiyle perçinlenmekte, Sultan V. Murat’ın kurmaca kızı Pakize Sultan’ın imparatorluğun her yerinde işlenen cinayetlerde amcası Sultan II. Abdülhamit’in mutlaka bir payı olduğuna dair söylemiyle (Pamuk, 2021, s. 68, 154) desteklenmektedir. Alt iktidar bu açıdan üst iktidarın bir minyatürü olarak başlangıçta konumlandırılmaktadır. Asıl çatışma ise romanda, Osmanlı’nın simgesi konumundaki II.

Abdülhamit'in -dolayısıyla Osmanlı'nın- üst iktidar konumunu elinden alıp onu başka bir iktidar üçgeninin içine hapsedecek öteki iktidarlar -Batılı güçler- arasındadır. Bu türlü bir hegemonik iktidar baskısını Osmanlı'nın kabul etmeyerek, sorunu salgın üzerinden aşmayı denemesi yle asıl çatışma yaşanmaktadır (Şekil 3). II. Abdülhamit, kendi oluşturduğu iktidar üçgeni olarak nitelendirilebilecek yapının içinde (Şekil 1, 2) iktidar gücünü baskın şekilde kullanıp korurken başka bir iktidar üçgeninin içine dahil olmaktan kaçmanın romanda yollarını aramaktadır.

Postmodern edebiyatın sıkça baş vurduğu minyatürleştirme, “‘Küçük’ ‘büyük’ten daha iyidir” yaklaşımından hareket etmekte, “Kurallar ve bağlamlar tarafından engellenmeyen, böylece pek çok belirsiz karşılıklı bağlantıya açık olan mikrobiçimler, [...] bütünleştirici makrobiçimlerden daha üstün[.]” kabul edilmektedir (Lucy, 2003, s. 109). Orhan Pamuk, *Kara Kitap* başta olmak üzere çeşitli romanlarında minyatürleştirme tekniğinden farklı şekillerde yararlanmaktadır. Sultan II. Abdülhamid iktidarının romanda minyatürleştirme üzerinden parodileştirildiği Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* ve İhsan Oktay Anar'ın *Yedinci Gün* romanları aynı kapsamda örnek olarak verilebilecek eserlerdir (Nakıboğlu, 2014, s. 959). Minyatürleştirme, tersine bir ölçeklendirmeye bu tür romanlarda parodik abartmaya, negatif alanda büyütme hizmet etmekte, mikrobiçimlerin muğlaklığından, bağlamsızlaştırırken yapıyı bozucu olumsuz tabiatından yararlanılmaktadır.

Minyatürleştirme yaklaşımına *Veba Geceleri*'nde postmodernizmin Yeni Tarihselci yaklaşımının eklenmesiyle minyatür yapının, üst yapıya kendi deneyimlerini devreden, üst yapının kaderini önceden yaşayan bir mikrobiçim olarak romana yerleştirildiği görülmektedir. Minyatür yapı, yine bir negatif ölçeklendirmeye tüm yapıyı bozmakta, yeniden biçimlendirmekte, dönüştürmektedir. Postmodern Yeni Tarihselci yaklaşımın temelinde, modern tarih anlayışının zıddına ve onun genel ve tek gerçek olarak sunduğu tarih anlayışını yadsıyacak biçimde tarihin öznel bir şekilde yorumlanması, tarihe “bir biçimler repertuarı olarak” yaklaşıp çeşitli seçilmiş unsurların kolajlanmasıyla tarihî bilginin yorumlanması yer almaktadır, bu yaklaşımda tarihe genel olarak “kurmaca ve kuramsal bir alan” olarak yaklaşılmaktadır (Yalçın-Çelik, 2005, s. 22, 28). Minyatürleştirmeye Yeni Tarihselcilik'in parodileştirici evsafının yüksek dönüştürücülük gücünden Pamuk romanında beraberce istifade etmektedir. Romanda sorunsallaştırılan kavramlara yaklaşım, bu çerçeve dahilindedir. Salgın da bunlardan biridir. Bu bağlamda resmî tarih anlayışı ve söylemi, Pamuk'un daha önce romanlarında sık sık ele alarak sorunsallaştırdığı gibi bu romanda yine önceki romanlarına benzer şekilde sorunsallaştırılmaktadır.

Kurmaca adada, salgın döneminde darbelerle sürekli yer değiştiren iktidarların yapıları birbirlerinden farklı özellikler arz etmektedir. Romanda iktidarlar değişse de bürokratik kademelerde yer alan kişilerin aynı kalması ise önemli bir ayrıntıdır. Monarşi, meşruiyet, otonomi, oligarşi, teknokrasi, teokrasi, stratokrasi, etnokrasi, milliyetçi ve mandacı gibi pek çok yönetim biçiminin minyatür örnek üzerinden sorgulanması için romanda iktidarın sürekli yenilendiği adada, iktidar kaybının sebebi çoğunlukla salgını yönetmekteki başarısızlığa bağlanmakta ancak gizli göndergesel anlam siyasi çatışmaları işaret etmektedir. İktidarların parodileştirilmesi noktasında, metinlerarası ilişkiler yönteminden ve göstergelerarasılık bağlamında iktidar simgelerinden, fotoğraflardan ve resimlerden yararlanılmaktadır. Alt iktidarın başlangıçta üst yapının minyatürüken daha sonra üst yapının iktidar alanından çıkarak kurmaca Minger ulus devletinin kurulma sürecindeki dönüşümü, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna, özellikle Atatürk'ten anıştırmalar ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ulus bilincinin yerleştirilmesi ve resmî tarih söyleminin oluşturulması sürecinin parodileştirilerek mikro yapıya yansıtılmasından ibaret görünmektedir. Böylece mikro yapı, makro yapıya romanın başlangıcındakinin aksine öncül, rol model olarak kendi iktidar üçgeninin yapısını taşıyacak şekilde romanda çizilmektedir. Bu da parodileştirmenin anakronik vasfını belirlemektedir. Bu yansıma dayalı ilişki romanın kapağındaki resimde yinelenmekte, resimdeki negatif yansıma "Dikkatli okurlara" diye başlayan ve romanda "Giriş"ten önce gelen teşekkür bölümünde yanıltıcı bir açıklamayla gizlenmeye çalışılmaktadır (Pamuk, 2021, s. 9). Özellikle bazı anıştırmalarla romanda kurulan diğer metinlerarası ve göstergelerarası ilişkiler, Orhan Pamuk bir röportajında her ne kadar romanının sadece Türk milliyetçiliği alegorisi olarak okunmaması gerektiğini söylüyorsa da (Öztürk, 2021, s. 19), bunun ağırlıklı olarak aksini ortaya koymaktadır, romanda farklı ülkelere göndermeler olsa da göndermelerin en büyük kısmının Osmanlı'ya ve Türkiye'ye ait olduğu görülmektedir. Ayrıca kurmaca adadaki yerli/yurtlulaştırma faaliyetleri parodinin tesiriyle tersine çevrilerek farklı açılardan yersiz/yurtsuzlaştırmaya hizmet etmektedir.

El değiştiren iktidarlar arası münasebet romanda "Kral Oidipus" (Pamuk, 2021, s. 414) üzerinden "Oidipus Kompleksi" ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Mikro yapı, romandaki parodileştirme ölçeğini belirlediğinden, bu yapıdaki her türlü parodileştirilen unsur, eleştirilecek asıl makro yapıyı doğrudan hedef almakta; roman, eleştirisini bu yolla yapmaktadır. Babasını öldüren oğul figürünün iktidar için işaret ettiği anlam, mikro iktidar örneği üzerinden tarihî gerçekliğin yeniden yorumlanmasını salık vermekte, Osmanlı'nın devamı Türkiye'ye ve geleneksel impartor babalarını öldüren modern ulus devlet yapılarına göndermede bulunmaktadır.

Türk Edebiyatı'nda modern salgın edebiyatı örnekleri Batı'dakinin aksine genel olarak roman türünde değil öykü türünde verilmiştir, Türk salgın öykülerinin Osmanlı'daki ilk örneği Ahmet Mithat Efendi'nin "Felsefe-i Zenân" (1870-71) (Ahmet Mithat Efendi, 2001) ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilk örnekleri arasında yer alan Reşat Nuri Güntekin'in "Salgın" (1935-36) (Güntekin, 2005) öykülerinde, yazarların Batı modern salgın edebiyatının tüm örneklerinde görülen salgın-iktidar ilişkisine değinme zorunluluğunu eserlerinde askıya almanın farklı yollarını buldukları görülmektedir: Ahmet Mithat Efendi, salgın edebiyatının Batı Edebiyatı'ndan Türk Edebiyatı'na salgın temiyi başta iktidar eleştirisi olmak üzere Batı'nın "tüm düşünsel kodlarını da taşıyacağının bilincinde olduğundan merkezi (saray ve İstanbul) öyküsünde salgına karşı doğal bir koruma hattına almaya çalışmış ve öyküsünü bir salgın öyküsüne" dönüştürmemiş ve zincirleme sunî ölümler kurgulamakla yetinmiştir, Reşat Nuri

Güntekin ise salgını Ahmet Mithat Efendi'ye benzer şekilde hem merkezden uzaklaştırmış hem de eser Cumhuriyet Dönemi'nde yazılsa da kurguladığı salgını Osmanlı Dönemi'ne öteleyerek merkezî iktidarı salgın-iktidar eleştirisi bağlamında eleştirmekten kaçınmıştır, daha sonraki dönemdeyse özellikle toplumcu gerçekçi salgın öykülerinde iktidar eleştirisi temel hedef olarak belirlenmiştir (Nakıboğlu, 2021, s. 394-395). Pamuk, Türk salgın edebiyatındaki bu ilk yaklaşıma benzer şekilde salgını merkezden uzaklaştırmış intibai verse de romanında üst iktidar ile alt iktidarı konumlandırma şekli ve kullandığı anakronik teknik sebebiyle mikro ölçekteki iktidar eleştirisini, parodileştirme ölçeği nispetinde üst iktidar yapısına ve Türkiye'ye doğrudan ve etkili bir biçimde yansıtmayı denemektedir. Pamuk, salgın edebiyatı türündeki eserlerin iktidar eleştirisi geleneğine, postmodern teknikleri kullanarak dahil olmakta ancak Pamuk iktidar eleştirisiyle yetinmeyip salgın edebiyatının iktidar eleştirisi araçlarını, şeklini, türlerini de parodileştirmektedir. Yazarın asıl hedefi, postmodernizmin genel karakteri üzere iktidar eleştirisinin soylu karakterini bir tür soysuzlaştırma (dejenerasyon) edimiyle parodileştirmektedir.

Yazarın salgını romanında doğal bir karantina hattında kurgulaması (kurmaca adanın doğal sınırları), romanda geçmiş ve şimdide yaşanan iki salgını beraberce kurgulaması yani “çifte salgın kurgulaması” (kolera ve veba) (Nakıboğlu, 2021, s. 359) Türk salgın öyküsü geleneğini sürdürdüğü yönler olarak tespit edilmelidir. Pamuk'un *Veba Geceleri*, Türk Edebiyatı'nda veba salgınını romanın merkezine yerleştiren ilk eser olması, veba salgınını roman türünde ele alması, salgın bağlamında geliştirilen iktidar eleştirisine Türk salgın edebiyatındakinden daha farklı ve parodileştiren bir ilişkiler ağı dahilinde yer vermesiyle önem arz etmektedir. İktidarların, salgın öykülerinde eleştirel bağlamda parodileştirilmesi Türk salgın öyküleri için yeni değildir. Örneğin Sait Faik, “On Milyonerin On Metresi” öyküsünde burjuva kültürünü ve onu besleyen iktidarı parodileştirmektedir (Nakıboğlu, 2021, s. 345-354) ancak iktidar eleştirisini parodileştirerek soysuzlaştırıcı bir hamlede bulunmamaktadır. Pamuk'un romanı salgın-iktidar ilişkisi hattında iktidar eleştirilerini bir taraftan yoğun şekilde üst üste yığarak başlattığı meta-eleştiri kaosunda eleştirileri sıradanlaştırarak anlamsızlaştırırken öte yandan eleştiriye iktidardan genel tarihe kaydırarak resmî tarihin Yeni Tarihseclilik anlayışıyla sorunsallaştırılması esnasında iktidar eleştirisini genele yayıp dağıtıp parodileştirerek devre dışı bırakmakta ve iktidar eleştirisini boşa düşürerek soysuzlaştırmaktadır.

Veba Geceleri'nde salgın-iktidar ilişkisi bağlamında *Decameron*'daki tahta çıkarma-tahttan indirme ritüelinin parodinin bir parçası olarak dokuz aylık bir salgın döneminde sayısız kez tekrarlandığı görülmektedir. Mihail Bahtin'in Rönesans dönemi eserlerinde tespit ettiği *Decameron*'da da görülen çeşitli özellikler şunlardır: Alaycı üslup, anlatılan hikâyelerin farklı ağızlardan ortak mekânda bir araya getirilerek verilmesi, karnavalsı bir yapının oluşturulması, bu yapının eğlendirici, heterosesli ve çok biçimli bir yapıya sahip olması, karnavallardaki tahta çıkarma ve tahttan indirme ritüelinin tekrarlanması, toplumsal kuralların belli bir süre için reddedilmesi bu özelliklerden bazılarıdır (Bahtin, 2014, s. 83, 89, 206, 224, 227, 229, 234, 269). İktidara dair yapıların romanda üst üste hızla yığılması iktidarın sorunsallaştırılmasına ya da eleştirilmesine hizmet etmekten çok esasında iktidar mefhumunun anlamsızlaştırılmasına hizmet etmektedir. Postmodernitenin tanımlamalardan kaçınan, tanımlamalara karşı yapısı burada kavramsal tanımı soysuzlaştırıcı bir boyutta tezahür etmektedir.

Veba Geceleri'nin *Decameron*'la ilişkisi tahta çıkarma, tahttan indirme ritüelini tekrarlamasından ibaret görünmemektedir. İlk salgın romanı örneği *Decameron*'da hikâyelerin gece anlatılmasıyla Pamuk'un eserine *Veba Geceleri* adını vermesi arasında bir ilişki olduğu

görülmektedir. Çünkü Pamuk romanda sadece birkaç yerde salgın gecelerinden bahsetse de bu betimlemeler romanın genelini etkilememektedir. Dolayısıyla isimlendirmeden başlayarak Pamuk'un metinlerarası ilişkiler bağlamında *Bin Bir Gece Masalları* ve Doğu geleneksel anlatısının etkisinde şekillenen *Decameron*'la başta çerçeve anlatım tekniği olmak üzere çeşitli ilişkiler kurduğu tespit edilmelidir. İç romanın kurgulanmasında temel teşkil eden Pakize Sultan'ın mektupları, romanda *Bin Bir Gece Masalları*'nda Şehrazat'ın anlattığı masalların, *Decameron*'daki hikâyelerin yerini almakta ve bu mektuplardan biri "Veba Geceleri" başlığını taşımaktadır (Pamuk, 2021, s. 176). Nitekim yedinci mektubundan itibaren ablasına göndermek üzere, adada eşi Dr. Nuri ile birlikte geçirdikleri salgın dönemine dair yazdığı mektupları Pakize Sultan, eşine okumaya ve eşiyle hikâye alışverişine başlamaktadır (Pamuk, 2021, s. 225). Karantina doktoru olan Nuri Bey, eşi Pakize Sultan'a mektuplardaki hikâyelere karşılık geçmiş karantina deneyimlerini, karantina dönemlerine ait anılarını anlatmaktadır. Kaldıkları binadan çıkamayan Pakize Sultan'ın salgına dair edindiği tüm bilgiler başlangıçta eşinin anlattıklarından ibarettir. Dolayısıyla bir tarihçi olan iç romanın yazarı romanını genel olarak tevatüre dayandırmakta ancak farklı kaynaklardan da istifade ettiğini belirtmektedir.

Salgın Romanlarının Çerçeve Anlatım Tekniğinin Üstkurmacaya Tevili

Salgın romanlarının *Decameron*'dan başlayarak kullandığı çerçeve anlatım tekniği zamanla dönüşmekte, başlangıçta eserin sadece dış çerçevesinde anlatılan salgın, anlatı içinde yayılarak *Decameron*'da anlatılan hikâyelerin yerini almakta (onları ele geçirip hasta edip simgesel olarak öldürmekte) böylece romanı tamamen zapt ederek salgına dair epizotların çerçeve içindeki farklı konulardaki hikâyelerle yer değiştirmesini sağlamaktadır (Nakıboğlu, 2021, s. 335). Orhan Pamuk, salgın romanlarının çerçeve anlatım geleneğini, kullandığı üstkurmaca tekniğiyle *Decameron*'a gizli atıfla sürdürmekte ancak yapı ters yüz edilerek dış çerçeve Pamuk'un romanında salgından temizlenmekte, salgın anlatısı iç romana sıkıştırılmaktadır. Romanını Pamuk, böylelikle bir taraftan Batı salgın edebiyatının çerçeve anlatım geleneğine bağlamakta ancak salgın romanı yapısı üzerinde oynayıp temel yapıyı basit bir hamleyle üstkurmacadan faydalanarak dönüştürmektedir.

Romanda Salgın-Oyun İlişkisi

Decameron'dan başlayarak salgın edebiyatı türündeki eserlerin çoğunda salgın-oyun ilişkisi farklı şekillerde yinelenmektedir, *Decameron*'da oyun, salgından kaçan on kişinin sığındıkları şehirden uzak evlerde birbirlerine hikâyeler anlatması şeklinde tezahür etmektedir (Nakıboğlu, 2021, s. 334). Pamuk'un *Veba Geceleri*'nde ise, salgını kontrol altına almak üzere adaya gönderilen Bonkowski Paşa'nın öldürülmesi ardından cinayetin çözülmesi ile ilişkili bir oyun kurgulanmaktadır. Cinayetin çözülmesi iç roman boyunca sürmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in Sherlock Holmes romanlarına merakı cinayetin çözülmesinde yol gösterici kabul edilmekte, metinlerarası ilişkiler bağlamında salgın-iktidar-cinayet ilişkisi ilk salgın romanı *Decameron*'daki salgın-oyun ilişkisini çağrıştırmaktadır. Romanın okuru, romanın başına ve sonuna yerleştirilen haritada tıpkı karantina doktoru Nuri Bey ve arkadaşlarının her sabah Minger haritası başında salgının ilerleyişini işaretledikleri gibi, cinayetleri ve salgının ilerleyişini işaretleme oyununa davet edilmekte böylece postmodern kurguların polisiye ile oyunu birleştiren yapısı yinelenmektedir. Salgın ile katil, salgını durdurmakla cinayeti çözmek arasında romanda kurulan (Pamuk, 2021, s. 155-156) analogik ilişki, salgın-iktidar-cinayet ilişkisi hattında birleştirilmektedir.

Romanda Salgın ile Ütopya ve Distopya İlişkisi

Karl Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya* kitabına şöyle başlar: “Bu kitapta, insanların gerçekten nasıl düşündükleri problemi ele alınmaktadır”, onun asıl incelemek istediği “düşüncelerin”, “kamu yaşamında ve politikada kolektif bir faaliyet aracı olarak gerçek işleme biçimidir” (Mannheim, 2009, s. 25). Pamuk, ütopyalarla belirli bir sınırlandırılmış/özerk alanda kurgulanmaları açısından benzeşen ancak ütopya idealinin olumsuzlandığı ya da ütopya idealinin çürütüldüğü, tersine işletildiği distopik kaos fikrinden ve distopik kurgu tekniklerinden romanında istifade etmektedir. Ütopya adaları edebî eserlerde; dünyanın haricinde ve dünyanın karşıtı bir gerçeklik atmosferinde, dışa kapalı mutlu toplumların yaşadıkları “yok-ülke”ler şeklinde kurgulanmakta, distopik ada kurgularındaysa ada bir kaçış mekânı olmaktan çıkarak çatışmanın mekânı hâlini almaktadır (Göktürk, 2012, s. 9-58, 115-177). *Veba Geceleri*’nde Minger Adası’nı başlangıçta Pakize Sultan ve eşi Doktor Nuri, ütopyalara özgü bir kaçış mekânı olarak görürken adaya geldikten sonra, salgın döneminde bir ütopyanın nasıl bir distopyaya dönüştüğünü fark etmektedirler. Distopik kaos içerisinde ulus devlet kurma ideali ise ütöpik bir ideal olarak romantikleştirilerek parodileştirilmektedir. Salgın-iktidar ilişkisine eklemlenen her türlü unsur distopik kurguyu beslemektedir. Pamuk, distopik kurgunun sunduğu imkânlar dahilinde özne-iktidar ilişkisini, öznenin düşüncelerini, yönelimlerini okumayı denemektedir.

Romanda Salgın Belgeleri

Salgın edebiyatı türündeki eserlerde, kurgulanan salgının gerçeklik intibasını güçlendirmek üzere salgın döneminde kayda geçirildiği belirtilen ya da salgına dair bilgiler içeren çeşitli belgelerden istifade edilmektedir, bu belgeler genel olarak “salgın belgeleri” olarak tanımlanabilmektedir; örneğin *Veba Yılı Günlüğü*’nde günlük, istatistiki veri, haber, *Veba*’da günlük, mektup, gazete haberi, *Kızıl Veba*’da haber türünde eserlerden salgın belgeleri olarak yararlanılmaktadır (Nakıboğlu, 2021, s. 340). Orhan Pamuk *Veba Geceleri*’nde salgın belgelerinin sayısını ve türünü arttırmaktadır. Gerçek salgınlara dair araştırmalarından hareketle oluşturduğu kurmaca belgelerden faydalanmakta ve bu kurmaca metinlerle, metinlerarası ilişkiler düzleminde hipergerçek ilişkiler kurmaktadır.

Metinlerarası İlişkiler

Veba Geceleri’yle romanda ismi zikredilmeyen Ahmet Mithat Efendi’nin “Felsefe-i Zenân” öyküsü arasında, yukarıda işaret edilenlerin haricinde, farklı ve örtük çeşitli metinlerarası ilişkiler de mevcuttur. Modern Türk Edebiyatı’nın ilk salgın öyküsü “Felsefe-i Zenân”da Dersaadet’te kalan Akile ile Halep’e giden Zekiye arasındaki mektuplaşma Pamuk’un romanında Dersaadet’te kalan Hatice Sultan ile Minger Adası’na giden Pakize Sultan arasında yinelenmektedir. Merkezde kalan ablalar, gurbete giden (merkezden -Dersaadet’ten- ayrılan) küçük kızkardeşlerinden kendilerine her gün yaşadıklarını ayrıntılı şekilde anlatacakları mektuplar yazacaklarına dair söz almakta, kardeşlerine mektup kâğıtları hediye etmekte, kızkardeşler başlangıçta sözlerini tutarken daha sonra mektupları çeşitli sebeplerle merkeze ulaştıramamakta ve mektup yazmaya ara vermektedirler. Merkezden ayrılan her iki kardeş de kendilerini birer salgının ortasında bulmakta, merkezden ayrılmak ile salgına/hastalığa yakalanmak arasında kurulan ilişki her iki eserde de görülmektedir. “Felsefe-i Zenân” Sultan V. Murat dönemini anlatmaktadır. Pakize Sultan ise Sultan V. Murat’ın kurmaca kızı olarak romanda tanıtılmakta, onun yaşadığı salgın ise Sultan II. Abdülhamid zamanında geçmektedir. İki eser arasında dönemsel bir örtüşme ve devamlılık ilişkisi de söz konusudur. Ayrıca salgın edebiyatı türündeki eserlerin, *Veba Yılı Günlüğü* ve *Veba*’da olduğu gibi, diğer salgın edebiyatı

türündeki eserlerle alıntılar vasıtasıyla kurdukları gelenekselleşmiş ilişki Pamuk'un romanının başında Manzoni'nin *Nişanlılar*'ına epigrafla yaptığı atıf ve roman içindeki türlü örtük göndermelerle sürdürülmektedir. Romanda Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*, Hobbes'un *Leviathan*, Halit Ziya'nın *Kırk Yıl*, Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* ile *Monte Kristo Kontu*, *Üç Silahşörler* gibi pek çok esere Pierre Loti, Mizancı Murat, Sherlock Holmes gibi pek çok isme göndermeler bulunmakta adaya gelen gemilerin isimleriyle de metinlerarası ilişkiler oyunu sürdürülmektedir.

Romanda, Minger'deki eski salgınları ve 1901'deki veba salgınını yaşayanların salgını ve salgın dönemini anlattıkları eserlerin tek tek isimleri verilmekte, bu kurmaca eserlerden tarihî belgeler olarak iç romanın yazımında yararlanıldığı belirtilmektedir. Bu kurmaca belgelerden aynı zamanda kurmaca millî Minger tarihinin kurgulanmasında da istifade edilmektedir. Salgın ile tarih ve iktidar ilişkisi, metinlerarası ilişkiler düzleminde böylece sürdürülmektedir. Salgın dönemini anlatırken iç romanın heterodiegetik-açık anlatıcısı Mîna Mingerli'nin faydalandığı belirtilen kurmaca belgeler şunlardır:

1. Pakize Sultan'ın ablasına yazdığı mektuplar,
2. Mingerli hacıların karantina gemisinde yaşadıkları acıların anlatıldığı, daha sonra operaya dönüştürülen “destansı fantastik şiir” (Pamuk, 2021, s. 106),
3. Söylentiler, dedikodular, boş inançlar, yorumlar tarihe yön veren sözcelem türleri (Pamuk, 2021, s. 239),
4. Salgından kaçanların anıları: 1962'de Atina'da yayımlanan ve karantinadan sandalla iki günde Girit adasına gidişin anlatıldığı *Kürekler Bizim Rüzgârımız* (Pamuk, 2021, s. 260) adlı hatırat,
5. Salgını yaşayanların anıları: Salgın esnasında çocuk olan, daha sonra Yunan Dış İşleri Bakanı görevini üstlenecek olan Yannis Kisannis'in *Gördüklerim (Ta Viorata mu)* adlı hatıratı (Pamuk, 2021, s. 275, 361-362), adaya atanan yeni valinin yardımcısı Hadi'nin *Adalardan Vatana* adlı hatıratı (Pamuk, 2021, s. 300, 302), Başpapazın kızının *Minger Rüzgârı* adlı hatıratı (Pamuk, 2021, s. 327, 353-354), Büyük bir mağazanın sahibinin oğlunun salgının kırkinci yılında gazeteye verdiği anılarını anlattığı röportaj (Pamuk, 2021, s. 451),
6. Salgın esnasında türeyen çocuk çetelerini anlatan “romantik çocuk romanı”: *Annem Gecenin Ormanında* (Pamuk, 2021, s. 376),
7. Murakabe Müdürü Mazhar Efendi'nin raporları (Pamuk, 2021, s. 431), gazete kupürlerinden, sözlü istihbarat raporlarından ve şehre gelen telgraflardan oluşan arşivi (Pamuk, 2021, s. 457-458),
8. Yerel ve yurt dışı basında yer alan çok çeşitli haberler.

Bu makalede ele alınan salgın konusuyla doğrudan ilişkili olmadığı için burada yer verilmeyen Minger tarihine dair pek çok kurmaca metin daha romanda türetilerek bunlarla hipergerçek bir metinlerarası ilişkiler oyunu kurgulanmaktadır. Ayrıca salgın döneminde adada okunan çeşitli eserlerden de romanda tek tek bahsedilmektedir, bunların arasında eski salgınların anlatıldığı dinî ve Hurûfî eserler de yer almaktadır. Romanda salgın edebiyatı türündeki eserler yanında, polisiye ve tarihî roman türündeki eserlerle de genel olarak metinlerarası bir ilişki kurulmaktadır.

Bir Salgın Romanı Olarak *Veba Geceleri*'nin Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Sonuç

Salgın kurguları, tematik türün doğası ve yüzyıllar içerisinde belirlenmiş kuralları gereği oldukça tutucu karakterdedir. Yazarların salgın geleneğinde kendilerine bir yer açabilmeleri için salgın kurgularının geleneğini devam ettirirken salgının daha önce ele alınmayan farklı yönlerini yakalayıp salgını farklı şekillerde anlatıp farklı konuları ya da teknikleri salgın kurgusuna katmayı başarmaları gerekmektedir. Batı modern salgın edebiyatının etkilerinin üzerinde bariz şekilde görüldüğü Türk modern salgın edebiyatının genel olarak öykülerde tebarüz eden yaklaşık yüz elli yıllık birikiminin ortaya koyduğu yerel karakteristik özelliklerine Orhan Pamuk, çoğunlukla uzak kalmayı tercih etmektedir. Örneğin Türk salgın öykülerinde yaygın olan Batı salgın edebiyatı türündeki eserlerin doğrudan parodileştirilmesiyle (Nakıboğlu, 2021, s. 396) Orhan Pamuk'un romanında genel olarak karşılaşılmamaktadır ancak genel olarak salgın edebiyatının örtük biçimde parodileştirildiği görülmektedir. Doğal bir karantina hattında salgını kurgulama, salgını merkezden uzak tutma, çifte salgın kurgulama noktalarında Türk modern salgın öyküleri karakteristiğini romanın sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca Pamuk, modern Türk salgın edebiyatının ilk örneği olarak bilinen Ahmet Mithat Efendi'nin "Felsefe-i Zenân" öyküsüyle çeşitli metinlerarası ilişkiler kurmak suretiyle Türk salgın edebiyatına romanını bağlamaktadır.

Türk salgın öykülerinde ve romanlarında veba genel olarak ele alınmayan bir salgın hastalık, veba salgını ise işlenmeyen bir salgın türüdür. Pamuk'un romanı bu açıdan önemlidir ve bir istisna özelliği arz etmektedir. Orhan Pamuk'un, veba salgını kurgulama noktasında Batılı yazarlarla bir yarış içinde olduğu tespit edilmelidir.

Yazar kullandığı postmodern, minyatür yapının bütüne yansıtılması tekniğiyle salgın romanına farklı açılımlar kazandırmaktadır. Salgın romanlarının çerçeveden başlayarak genele yayılan yapısını üstkurmaca romanda ters yüz ederek salgını, iç romana sıkıştırarak indirgemektedir.

Eserde salgın bağlamında salgın-iktidar ilişkisi diğer tüm ilişkilerin önüne geçmektedir. Salgın edebiyatı türündeki eserlerin salgın-iktidar ilişkisine değinme zorunluluğuna yazar romanında uymaktadır ancak salgın bağlamında iktidar eleştirisini bir meta yığılma ile parodi düzlemine kaydırmaktadır. Böylelikle parodiyi öne çıkarıp iktidar eleştirisini devre dışı bırakmaktadır. Sonuçta eserde hedeflenen çoğu salgın edebiyatı türündeki eserin aksine salgın üzerinden iktidar eleştirisi yapmak değil, genel ve resmî tarihi romantik dolayımdayıcı etki bağlamında salgın üzerinden parodileştirmek olarak görülmektedir. Salgın edebiyatının güçlü silahı iktidar eleştirisi de bu esnada parodileştirilen, yersiz/yurtsuzlaştırılıp soysuzlaştırılan salgın edebiyatı araçlarından biri hâline gelmektedir. Salgın edebiyatı türündeki romanda ülke tarihinin, post-oryantalist bir yaklaşımla parodileştirilmesi hedeflenen sorunsallaştırmaların, yersiz/yurtsuzlaştırmanın post-oryantalist çengele takılıp yarım kalmasına sebep olmakta, distopik kaos ortamı beklenen sonucu doğurmamaktadır. Tüm bu sayılan özellikler romanın salgın edebiyatı türündeki Batılı eserlerden ayırıcı vasıfları olarak öne çıkmaktadır.

Veba Geceleri'nde yazar çoğu Batılı örnekten çok daha fazla ayrıntıya yer vermesiyle Batılı rakiplerini geçmiş görünmektedir. Metinlerarası ilişkileri işlevsel kullanımıyla, postmodern kurmacanın oyun ve polisiye kurguyla ilişkisini salgın kurgusuyla birleştirmesiyle, tarihî bir vaka olarak salgını ele alan romantik tarihî romanların salgınla ilişkisini parodileştirmesiyle Batı salgın kurgusuna katkıda bulunmaktadır. Türk salgın edebiyatı türündeki eserlerde daha önce ele alınmayan salgının uluslararası boyutunu ilk kez romanına taşımasıyla yazarın romanı önem arz etmektedir. Pamuk, salgın edebiyatının tutucu sınırlarını aşmak için daha önce romanlarında

kullandığı ikiz trügü, oyun motifi, tepegöz kurgusu, polisiye kurgu, dili ve anlatıyı üstkurmaca düzlemde sorunsallaştırmayı, bu bağlamda Hurûfilikten ve Hurûfi metinlerden faydalanmayı, salgın romanında da kullanmayı tercih etmektedir. Bu bağlamda yazarın önceki romanlarıyla da çeşitli örtük metinlerarası ilişkiler kurduğu görülmektedir. Sonuç olarak Orhan Pamuk'un salgın romanı *Veba Geceleri*'nde salgın edebiyatının tutuculuğunu farklı şekillerde yenmeyi denediği ancak daha önceki romanlarındaki işlek kurgusal manevralarının salgın edebiyatının tutucu gücü karşısında deneyimli yazarın başarısını perçinlemesine engel olduğu tespit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Öztürk, Ş. (2021). Orhan Pamuk, Veba Geceleri'ni anlattı: Minger Adası Türkiye'yi Gösteren Bir Alegorinin Çıkış Noktası Değildir. *Gazete Duvar Kitap*, 3(156), 4-22. <https://s.gazeteduvar.com.tr/storage/files/documents/2021/04/07/156s-qLJL.pdf>, Erişim Tarihi 04.04.2021
- Ahmet Mithat Efendi. (2001). Felsefe-i Zenân. Ahmet Mithat Efendi, & F. G. Çağın (Dü.) içinde, *Letaif-i Rivayat* (s. 56-86). İstanbul: Çağrı Yayınları (1870-1894).
- Bahtin, M. (2014). *Karnaval'dan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* (2. Baskı). (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boccacio, G. (1997). *Decameron* (3. Baskı). (R. Teksoy, Çev.) İstanbul: Oğlak Yayıncılık (1351).
- Camus, A. (2013). *Veba* (21. Baskı). (N. Öztokat, Çev.) İstanbul: Can Yayınları (1947).
- Defoe, D. (2016). *Veba Yılı Günlüğü*. (İ. Kantemir, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları (1722).
- Göktürk, A. (2012). *Ada: İngiliz Yazınında Ada Kavramı* (3. Baskı). İstanbul: YKY.
- Güntekin, R. N. (2005). Salgın. R. N. Güntekin, & T. Yıldırım (Dü.) içinde, *Salgın & Madalyonun Ters Taraftı* (s. 7-77). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Girard, R. (2007). *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki* (2. Baskı). (A. E. İldem, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları (1961).
- London, J. (2002). *Kızıl Veba* (3. Baskı). İstanbul: Yalçın Yayınları (1912).
- Lucy, N. (2003). *Postmodern Edebiyat Kuramı Giriş*. (A. Aksoy, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (1997).
- Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve Ütopya*. (M. Okyayuz, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti (1991).
- Nakıboğlu, G. (2014). *Türk Roman Kurgusunda İkili Kahramanlar*. Yayımlanmamış doktora tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yeni Türk Edebiyatı).
- Nakıboğlu, G. (2021). *Salgın Edebiyatına Giriş: Türk Salgın Öyküleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Pamuk, O. (2021). *Veba Geceleri*. İstanbul: YKY.
- Yalçın-Çelik, S. D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.